

A referáló és indexelő szolgáltatások anyagainak a teljes szövegekkel és más releváns adatokkal való összekapcsolása az együttműködési kezdeményezések integráns része. Az ingyenes adatbázisokhoz való kapcsolódások száma is várhatóan nőni fog. A tudományos kommunikáció jövője egyre inkább elektronikus és webalapú. Ezt mutatja, hogy 2003 májusában csak elektronikus formában 5 ezer folyóirat jelent meg, a nyomtatásban és elektronikusan is elérhető egyetemi vagy tudományos folyóiratok száma pedig 15 ezer volt. A referáló és indexelő szolgáltatások feladata az, hogy a felhasználóknak szükséges információt könnyen elérhetővé tegyék, a forrás jellegétől függetlenül [2].

- [1] FOSTER, Connie: Abstracting and indexing information services: A focus on tradition and transformation. = *Serials Review*, 9. köt. 3. sz. 2003. p. 199.
- [2] LAWLOR, Bonnie: Abstracting and indexing information services: Managing the flow and scholarly communication – Past, present, and future. = p. 200–209.
- [3] MARK, Linda–TARULLO, Hope: Technology and transformation of abstracting and indexing services. = p. 213–220.
- [4] TESTA, James: The Thomson ISI journal selection process. = p. 210–212.
- [5] EMERSON, Craig–MIYAZAKI, Michael: Abstracting and indexing adapts to the Internet era: A publisher's perspective. = p. 221–223./

(Koltay Tibor)

A papír alapú és a digitális könyvtár forrásigényének összehasonlítása

A világgazdaság jelenlegi helyzetében, a költségvetési megszorítások idején, amikor a könyvtárosok a digitális könyvtár tervezési és integrálási feladataival szembesülnek, a *Colorado Egyetemen* (Boulder, USA, CO) *tizenegy könyvtárost* kértek meg egy elektronikus interaktív táblázat kitöltésére, hogy azonosíthassák egy teljesen papír alapú és egy teljesen digitális könyvtár erőforrásigényét és annak megoszlását a különféle könyvtári funkciók között. Erre az indította a kutatókat, hogy a digitális könyvtár, vagy más szóval a jövő könyvtára előbb megvalósulhat, mintsem várták, vagy ahogyan a mai könyvtári gyakorlat jelzi. Ennek számos jele van: az elektronikus folyóiratok elterjedése, az internet szerepe a tudományos kommunikációban, a hagyományos könyvtár falain túl lévő források használata stb.

A felmérés négy alapvető *feltételezésből* indult ki:

1. *Kevesebb munkaerőre* lesz szükség egy teljesen digitális könyvtárban, mivel kevesebb manuális kezelést igénylő munka fordul elő, bár a válogatási, beszerzési, katalogizálási és selejtezési tennivalók változatlanok maradnak.
2. *Elegendő lesz kisebb alapterület* a különféle funkciók számára.
3. A feltételezés szerint (erre utal a jelenlegi piaci gyakorlat is) a *dokumentumok beszerzésére* fordított összeg lényegében nem változik, viszont az állományvédelemre fordított források

felszabadulnak. (Ezért a vizsgálatban nem voltak tekintettel a dokumentumszerzés kiadásaira.)

4. Az eszközigeny nagyjából azonos marad.

A vizsgálat *módszertana* a következő volt. A megkérdezett *tíz egyetemi és egy közkönyvtáros* különféle könyvtári szakterületeken működik, de mindnyájan gyakorlottak a papír- és a digitális dokumentumokkal kapcsolatos munkában. Bár jelenleg és az előre látható közeli jövőben nincs és nem is lesz olyan könyvtár, amely kizárólag papír-, vagy kizárólag digitális dokumentumokkal működik, a válaszolókat arra kérték, képzeljenek el egy-egy ilyen könyvtárat, illetve az általuk ellátott funkciókat (*válogatás, beszerzés, katalogizálás, állományvédelem, kölcsönzés, tárolás, selejtezés*); e fő funkciókat a későbbiekben további részfunkciókra bontották. A könyvtári funkciók által igényelt erőforrásokat négy kategóriába sorolták: *munkaerő, terület, anyagok, felszerelés*, s a válaszolókat útbaigazították, milyen szempontok szerint állapítsák meg a velük kapcsolatos forrásigényt. Első lépésként a teljesen papír alapú könyvtár forrásigényét kellett a hét fő funkció között felosztani, majd az alfunkciók között. Második lépésben azt kellett megállapítaniuk, hogy a teljesen papír alapú könyvtárban az adott fő- és alfunkciókra megállapított forrásigény hogyan változik – százalékosan kifejezve – egy teljesen digitalizált könyvtárban.

A kapott válaszokat táblázatokban és grafikonokban foglalták össze. A főbb megállapítások a következők. A papír alapú könyvtárban a kölcsönzés és a katalogizálás veszi igénybe a munkaerő közel 50%-át; ezt szorosan követi a válogatás és a beszerzés. E négy funkció az élömunka kb. 80%-át fogyasztja el. A tárolásra az alapterület 60%-a jut. Az anyagigény 64%-a megy a katalogizálásra, állományvédelemre és kölcsönzésre. A felszerelés- és eszközigeny 61%-a esik a beszerzésre, katalogizálásra és kölcsönzésre.

A teljesen digitális könyvtár forrásigényét a papír alapú könyvtárban felhasznált források százalékában fejezték ki. Itt azonban feltüntették a válaszokban mutatkozó minimumokat és maximumokat is, valamint az első és a harmadik válasznegyedeket. A válaszadók kisebbre becsülték a munkaerő-szükségletet a kölcsönzésben, a tárolásban, majd az állományvédelemben és a selejtezésben. A legalacsonyabb a megtakarítás a kiválasztásban és a katalogizálásban, sőt volt, aki itt nagyobb munkaerőigényt jelzett. A területigény valamennyi funkció tekintetében kisebb lesz, természetesen a legkisebb a tárolás területén. A legtöbbben lényeges helymegtakarítást jeleznek a válogatás, beszerzés és katalogizálás terén, bár néhányan nem látnak semmi helymegtakarítást e funkciókban. Általában a válaszolók lényegesen kevesebb anyagfelhasználásra adnak előrejelzést; kivételként egy válaszoló emelkedést jósol a válogatás és a katalogizálás számára szükséges anyagokban. A felszereléshez szükséges erőforrások előrejelzésében mutatkoznak a legnagyobb eltérések a válaszokban. Általában megtakarításról tesznek említést, kivéve a válogatási funkcionál; a legtöbbet a tárolásnál, kölcsönzésnél és az állományvédelemnél lehet megtakarítani.

Az erőforrások fő kategóriáiban súlyozott átlagokkal fejezik ki a várható megtakarítást. A teljesen digitális könyvtárban a munkaerő-szükségletet a teljesen papír alapú könyvtárhoz viszonyítva a válaszolók 39% és 81% közé tették (a középérték 59%). A területigény 65% és 6,5% között mozgott (a középérték 29%). Az anyagigény a teljesen papír alapú könyvtárénak 0,2%-a, illetve 78,2%-a (a középérték 34%). Ezek az értékek megerősítették az előfeltevéseket. Ami az eszközigenyrt illeti (előfeltevés: változatlan marad), a válaszolók kisebbre tették: 70%-os a középérték. Viszont a becslések tág határok között mozogtak (119% és 26%), ami arra mutat, hogy nagy bizonytalanság

van e tekintetben. Feltehetően lényeges emelkedésre a felszerelés terén nem kell számítani.

A vizsgálat arra kérte fel a részt vevő könyvtárosokat, akik járatosak voltak mind a hagyományos, mind a digitális anyag kezelésében, hogy becsüeljék fel egy hipotetikus, teljesen digitális könyvtár forrásigényét egy teljesen papír alapú könyvtárhoz viszonyítva. Ez a kimódolt dichotómia ráirányította a figyelmet a papír alapú és a digitális könyvtárak forrásigénye közötti különbségekre, s általában a nyomtatott és elektronikus dokumentumok különbségére. Az átmenet azonban jóval összetettebb folyamat, mint ami ebből kitűnik; erre több esetben a válaszolók is rámutattak. Így például a munkaerőigény ugyan csökkenhet, de a képzettségi követelmények jelentősen megnőhetnek, ez pedig a munkaerőköltségek emelkedéséhez vezet. A digitális anyaggal való tevékenység, a személyzet és a használók felkészítése jóval több tájékoztató könyvtáros beállítását kívánhatja meg. Vagy: problematikus lehet maga az átmeneti szakasz is. Míg egy teljesen digitális könyvtár működtetése olcsóbb lehet, mint egy teljesen papír alapúé, egy hibrid könyvtár többbe kerülhet, mint akár egyik, akár másik. Azzal is számolni kell, hogy a digitális médiumok újabb igényeket keltenek, amelyeket csak újabb szolgáltatások bevezetésével lehet kielégíteni.

Egyelőre nem sok vizsgálat foglalkozott azzal, hogy alaposan és összehasonlító módon elemezze a könyvtári szolgáltatások forrásigényét. Ugyanakkor a könyvtárosoknak legalábbis kiinduló adatokra van szükségük ahhoz, hogy megalapozott döntéseket hozhassanak, különösen egy olyan helyzetben, amikor egyre több digitális anyagot szereznek be, de ugyanakkor továbbra is fenntartják a fizikális gyűjteményt. A vizsgálat résztvevői által is kifejezett nézetek és aggodalmak arra intenek, hogy további tanulmányozást igényel az átmeneti szakasz finanszírozása. Bár a jelen vizsgálat nem tekinthető reprezentatívnak, felhívja a figyelmet a különféle könyvtári funkciók közötti forrásmegosztás fontosságára, és segítséget nyújt a papír alapú könyvtár és a teljesen digitális könyvtár forrásmegosztásának monitorizálásában.

/CONNAWAY, Lynn Silipigni-LAWRENCE, Stephen R.: Comparing library resource allocations for the paper and the digital library. = D-Lib Magazine, 9. köt. 12. sz. 2003. 17 p. <http://www.dlib.org/dlib/december03=connaway/12connaway.html>

(Papp István)